

مستندات دینی ترویج فرهنگ شهادت از دیدگاه مقام معظم رهبری

سیده فاطمه رضایی^۱

چکیده

فرهنگ و آموزه های شهادت مبتنی بر کلام وحی و بزرگان دین است. حضرت رسول اکرم (ص) فرموده اند: «فوق كل ذي برٍّ برٌّ حتى يُقتل الرجلُ في سبيل الله فليسَ فوقه برٌّ». بالاتر از هر نیکویی، نیکویی دیگری است تا آن که آدمی در راه خدا کشته شود که در آن صورت بالاتر از آن هیچ خوبی و نیکویی وجود ندارد بنابراین نگرشی که دین مبین اسلام به شهادت دارد یکی از آمال و آرزوهای مومنین دستیابی به فوز عظیم شهادت است طبق سخن بزرگان کسی به این فوز عظیم نائل می شود که بتواند در زندگی دنیوی خود با فرهنگ شهادت آشنا بوده و زندگی خود را بر اساس این فرهنگ تنظیم نماید؛ مقام معظم رهبری مدظله به عنوان یکی از اندیشمندان بزرگ جهان اسلام بیاناتی در رابطه با فرهنگ شهادت ایراد نموده اند. از آنجا که سخنان معظم له در رابطه با فرهنگ شهادت بسیار بوده و گنجایش سخنان ایشان بر طبق فرهنگ اصیل اسلامی و برگرفته از کلام خدا و معصومین علیهم السلام است و از آن جهت که در این مقاله سعی شده با روش تحلیلی و توصیفی مطالب موجود در منابع دینی مستندات دینی این بیانات گهربار استخراج گردد. این مقاله مختصر می باشد لذا محقق فقط به بیان راه های ترویج فرهنگ شهادت از بین بیانات مقام معظم رهبری (مدظله) پرداخته است نتایجی که از این مقاله بدست آمده است راه های متفاوتی در کلام مقام معظم رهبری مدظله جهت ترویج فرهنگ شهادت بیان گردیده که همه این بیانات مستند به کلام وحی و سیره معصومین علیهم السلام می باشند و شامل موارد زیر می باشند. زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهدا - اسوه نمایی و الگو سازی از شهدا و ایثار گران - تکریم و قدردانی از خانواده های شهدا و ایثارگران - تنظیم و نشر آثار و وصایای گرانقدر شهیدان و بیان سیره آنها، به کارگیری حداکثری از ظرفیت رسانه های دیداری و شنیداری و ارتقا روحیه ایثار.

کلید واژه: فرهنگ، شهادت، فرهنگ شهادت، بیانات رهبری معظم، ترویج فرهنگ شهادت

¹ طلبه پاره وقت، مدرسه عملیه تخصصی حضرت زینب (س)، استان کرمان شهرستان رفسنجان

مقدمه

پرداختن به کلام رهبری در همه زمینه ها، خصوصا فرهنگ شهادت، که از ناب ترین و ارزنده ترین مفاهیم کلیدی می باشد از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ چراکه از جمله عالی ترین مفاهیم الهی و والاترین ارزش هایی که یک انسان متعهد می تواند به آن دست یابد، فرهنگ ایثار و شهادت است. از آن جهت که این مفاهیم اثرگذار و حرکت آفرین قادرند فضای یک جامعه را به صورت گسترده تحت تاثیر قرار دهند و والاترین برکات را بر آن به همراه داشته باشند لذا مقام معظم رهبری توصیه و تأکیدات فراوانی در زمینه ترویج فرهنگ شهادت داشته اند و راهکارهایی در این جهت بیان کرده اند ایشان ترویج فرهنگ شهادت در کشور را عامل نجات کشور و همچنین نیاز اساسی کشور می دانند زیرا مقابل فرهنگ فردگرایی غربی است. اگر جوانان با فرهنگ ایثار و شهادت آشنا باشند و اهداف و آرمانهای شهدا و سبک زندگی آنها را بدانند و ایشان را به عنوان قهرمانان واقعی این مرز و بوم بشناسند قطعاً با الگوگیری از این فرهنگ اصیل اسلامی به فکر سرنوشت این کشور خواهند بود و انگیزه فداکاری در راه خدا در سطوح گوناگون جامعه رواج و گسترش پیدا می کند، ترویج فرهنگ شهادت یعنی سرمایه گذاری برای اهداف بلندمدت مشترک بین همه ی مردم. از آن جهت که سخنان مقام معظم رهبری جز بر پایه کلام وحی و سنت و سیره معصومین علیهم السلام نیست در این تحقیق سعی شده مستندات دینی این بیانات بررسی شود تا حجتی باشد بر همگان و در زمینه ترویج فرهنگ شهادت به هر نحوی که از دستشان بر می آید تلاش کنند.

در موضوع ترویج فرهنگ شهادت منابع متعددی موجود است به ویژه مقالاتی که در این زمینه تدوین گردیده است و سایتها و مقالات متعددی نیز بیانات مقام معظم رهبری در این رابطه را جمع آوری نمودند ولی هیچ منبعی به بررسی مستندات بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با ترویج فرهنگ شهادت یافت نشد.

- از جمله منابع یافت شده در رابطه با فرهنگ شهادت و ترویج فرهنگ شهادت،
- 1- شریعتی، علی (1361)، حسین وارث آدم و بحثی راجع به شهید، تهران، نشر قلم
 - 2- کریمی، ی (1375)، روانشناسی اجتماعی تعلیم و تربیت، تهران نشر ویرایش
 - 3- مقاله روح های آسمانی (بررسی تطبیقی اندیشه امام خمینی و مولوی درباره شهید، حسن خلجی)

مفاهیم

فرهنگ

از جمله عواملی که موجب سرمایه اجتماعی می شود، دینداری و تعهدات فرهنگی است که افراد مختلفی بر این امر صحه گذاشته اند. برای مثال فوکویاما دین و تعهدات فرهنگی و تاریخی را یکی از منابع سرمایه اجتماعی معرفی میکند تحقیقات انجام گرفته در این زمینه همدلی، همبستگی و انجام بخشی را از کارکردهای دین شمرده اند (نعمت الهی و همکاران، 1399:177)

فرهنگ مثل سایر مفاهیم علوم انسانی، میان صاحب نظران و نظریه پردازان به یکی از مقولات مغلق و مبهم می ماند و در دایره لفظ پردازی های بی سرانجام و سرگردان است و هنوز اجماع روشنی بر سر تعریف آن حاصل نشده است (آقاپور، علی (1384) مجموعه مقالات همایش ایثار و شهادت دیرخانه شورای نظارت بر ترویج فرهنگ شهادت)

بر اساس اندیشه های رهبر انقلاب، فرهنگ به معنای خاص برای یک ملت، عبارت است از ذهنیات، اندیشه ها، ایمان ها، باورها، سنت ها، آداب و ذخیره های فکری و ذهنی بخش، عمده فرهنگ، همان عقاید و اخلاقیات یک فرد یا جامعه است. رفتارهای جامعه هم که جزو فرهنگ عمومی و فرهنگ یک ملت است برخاسته از همان عقاید است در واقع، عقاید با اخلاقیات، رفتارهای انسان را شکل می دهند و به وجود می آورند (عربی و همکاران 1392 : 13)

شهادت

واژه شهادت به معنای شاهد، گواه و کشته شده در راه خدا آمده است شهید از ریشه شهد در لغت عرب با مشتقات متعدد در اصل به معنی حاضر بودن در یک محل است (میمنه، حیدرعلی (1385). تبیین و طبقه بندی ویژگی های فرهنگ ایثار و شهادت بر مبنای معارف و تفاهیم اسلامی، سعید زاهد، سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران استان فارس، اداره تحقیقات) کلمه شهید بزرگترین بار معنی را دارد زیرا شهید در لغت به مبنای حاضر، ناظر،

گواه و گواهی دهنده و خیردهنده راستین و امین و همچنین به معنی آگاه و نیز به معنی محسوس و مشهود و کسی که همه چشم ها به اوست و بالاخره به معنی نمونه، الگو و سرمشق است (شریعتی، 1374، 157)

امام خمینی (ره) در تعریف شهید و شهادت مطالب مرتبط و دقیق ارائه کرده اند که مهم ترین آنها را در رساله توضیح المسائل می فرمایند: «شهیدان در راه خدا کسانی اند که در میدان جهاد در راه اسلام همراه پیامبر اکرم (ص) یا امام معصوم (ع) یا نایب خاص او کشته شده اند همچنین کسانی که در حال غیبت امام زمان (عج) برای دفاع در برابر دشمنان کشته می شوند خواه مرد باشند یا زن، بزرگ باشند و یا کوچک (برگرفته از مقاله روح های آسمانی بررسی تطبیقی اندیشه امام خمینی (ره) و مولوی درباره شهید، حسن خلجی)

شهادت در قرآن به عنوان نوعی ادراک به کار رفته است شهادت نوعی خاص از دیدن، رویت کردن، حضور یافتن و آگاهی پیدا کردن است. واژه شهید به معنای شهد، گواه، کشته

شده در راه خدا آمده است این مفهوم در تمامی ادیان و بیشتر فرهنگ ها دیده می شود اما بین این مفهوم در دنیای اسلامی با دنیای مغرب زمین تفاوت هایی دیده می شود شریعتی معتقد است: در ممالک اروپایی به شهید Martyr میگویند از ریشه مورت به معنای

مرگ و مردن. ولی در اسلام و بالاخص در فرهنگ شیعی که تکیه اصلی آن شهادت است به جای کلمه مارتیر و بجای ریشه مورت از ضد این مفهوم یعنی کلمه ای از ریشه شهد به معنای حضور، حیات، گواه، حی و حاضر انتخاب شده است و این دو کلمه اختلاف میان دو

بینش، دو نگاه، دو نوع تلقی و شعور و فهم را در اسلام تشیع علوی با فرهنگ های دیگر

جهان نشان میدهد (شریعتی، علی (1361)، حسین وارث آدم و بحثی راجع به شهید، تهران، نشر قلم، کارکردهای فرهنگ شهادت)

فرهنگ شهادت

تعاریف متعددی از فرهنگ شهادت آورده شده است فرهنگ شهادت عبارت است از «آگاهی ها، باورها، آداب، انتقادات و اعمالی که موجب وصل شدن انسان به عالی ترین و والاترین درجه کمال یعنی مرگ آگاهانه در راه خدا می شود هر گونه آثار باقی مانده از شهدا درباره شهادت شهید، سیره روش و پیام شهیدان و بالاخره تربت پاک و مقدس آنان

فرا می خوان و در آیه ای می فرماید

« قل من حرم زينه الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق ... » بگو چه کسی زینت های الهی را که برای بندگان خود آفریده و روزی های پاکیزه را حرام کرده است؟ بگو این ها در زندگی دنیا برای کسانی است که ایمان آورده اند (سوره اعراف آیه 32)

بنابراین آیات نه تنها استفاده از نعمت های الهی جایز و رواست، بلکه واجب و لازم است و باید آن را آشکار ساخت چنانکه پیامبر اکرم (ص) فرمودند: « هنگامی که خداوند نعمتی را به بنده ای می بخشد، دوست دارد آثار آن نعمت را از او آشکار بنگرد». (نهج الفصاحه، حدیث 683)

در بیانی مشهور از رسول خدا (ص) آمده است: « ان الله جميل يحب الجمال » بنا بر نظر اسلام که هنر را امری فطری می داند و استفاده از آن را برای انسان جایز و حتی گاهی لازم و ضروری می داند می توان از ظرفیت هنر در ارتقا فرهنگ شهادت کمک گرفت.

مقام معظم رهبری مدظله : با زبان هنر یاد و پیام شهیدان را بیان کنید (1401/8/8) بیانات در دیدار دست اندر کاران کنگره شهدای قم)

ایشان در همین دیدار انتقال جزئیات دفاع مقدس و شرح احوال شهیدان پدران و مادران آن ها را ضروری دانسته اند و فرمودند : این کار نیازمند زبان هنر و تولیدات هنری همچون فیلم و سریال، مستند و شعر است. (1401/8/8) بیانات در دیدار دست اندر کاران کنگره شهدای قم)

مقام معظم رهبری می فرمایند : فداکاری های شهیدان ذخیره ماندگاری برای انقلاب اسلامی است، و حفظ یاد آن عزیزان یک فریضه است...

توانایی، همت، عزم و ایمان جوان امروز کمتر از جوان دهه شصت نیست، اما جوان امروز در معرض تهدیدهای خطرناک فکری قرار دارد که این افکار غلط با ابزار و وسایل ارتباطی فراوان در سطح گسترده ای قابل انتشار هستند... در این زمینه باید ضمن استفاده از متخصصان علما و کسانی که در مسائل ارتباطی تجربه دارند، از ابزار هنر نیز حداکثر بهره گیری صورت پذیرد. (1394/2/14) بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اعضای ستاد کنگره بزرگداشت سه هزار شهید استان سمنان).

6- به کارگیری حداکثری از ظرفیت رسانه در ترویج فرهنگ شهادت

ارتباط زیربنای تمدن بشری است و یکی از مهم ترین ویژگی های مبادله اطلاعات و انتقال پیام، بین افراد انسانی است، نیاز به ارتباط مخصوص زمان حال نیست بلکه در قرون گذشته هر چند دامنه ارتباطات و رسانه ها به گستردگی امروز نبود ولی باتوجه به شرایط و مقتضیات زمان، ابزارها و وسایل ارتباطی مردم برای انتقال مفاهیم از آن استفاده می کردند رسانه های عصر اهل بیت (علیهم السلام) در نگاهی کلی به دو بخش اصلی تقسیم می شوند: 1- رسانه های کلامی مثل سخنرانی و خطابه، اذان، شعر و شاعری 2- رسانه های نوشتاری مثل سنگ نبشته ها، لوح گلین، لوح فلزی، لوح چوبین و... کتاب پوستی و کاغذی. (رسانه ها در عصر اهل بیت علیهم السلام، علی نقی میرحسینی، فرهنگ کوثر 1387 شماره 76)

در گذشته ها « کتاب » مهمترین وسیله برای نشر عقاید بود و ارتباطات فکری اقوام مختلف و انتقال تمدن از قومی به قومی دیگر، به وسیله همین رسانه انجام می شد. (26 فرهنگ مطالعه و نگرش در سالام، محمود ارگانی بهبهانی، ص 192، قم، دارالموده، ج 1، 1385).

قران در اهمیت این رسانه، به قلم و آنچه که می نویسد سوگند خورده: ن والقلم و ما سیطرون (آیه 1 سوره قلم) در روایات متعددی کتابت و نوشتن را توصیه کرده اند و یکی از ابزارها در رسانه های مهم در عصر اهل بیت علیهم السلام بوده است و معصومین برای

رساندن پیام خود به دیگران از این ابزار استفاده می کردند. امروزه رسانه خیلی فراتر از این ابزار است از آن جهت که رسانه یک ظرفیت بسیار بزرگ برای فرهنگ سازی است و قدرت رسانه به قدری است که میتواند جریان ساز باشد؛ پس لازم و ضروری است از این ظرفیت قدرتمند در ترویج فرهنگ شهادت کمک گرفت.

و رسانه های خصوصاً رسانه های جمعی عامل مهمی در اثرگذاری بر افکار عمومی و جهت دهی رفتارهای اجتماعی می باشد و از آن جهت که رسانه یک ظرفیت بسیار بزرگ برای فرهنگ سازی است و قدرت رسانه به قدری است که می تواند جریان ساز باشد؛ پس لازم است از این ظرفیت قدرتمند در ترویج فرهنگ شهادت استفاده کرد. (حراقی، مسعود و بنی سی، پرنیاز، 1401، بررسی نقش رسانه در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت،

نخستین همایش ملی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، شیراز <https://civilca.com/doc/1493113>

(مقام معظم رهبری مدظله در رابطه با تاثیر سلاح ارتباطات رسانه ای می فرماید: امروزه موثر ترین سلاح بین المللی علیه دشمنان و مخالفین سلاح تبلیغات و سلاح ارتباط رسانه ای (2/1388 بیانات در دیدار اعضای

مجلس خبرگان رهبری. همچنین ایشان می فرمایند امروز تاثیر رسانه ها و تلویزیونها و هنرها و این شبکه های عظیم اطلاع رسانی اینترنتی و ... از سلاح و از موشک و از بمب اتم بیشتر است. امروز دنیا یک چنین دنیایی است. (1383/2/28 بیانات پس از بازدید از صدا و سیما)

ایشان نقش رسانه ها را بسیار موثر دانسته و می فرمایند: امروز رسانه ها در دنیا فکر، فرهنگ، رفتار و در حقیقت هویت فرهنگی انسانها را القاء میکنند و تعیین کننده هستند. رسانه ها می توانند در بهبود وضعیت زندگی انسان موثر باشند. (بیانات در دیدار مدیران و برنامه سازان رسانه ای کشورهای مختلف 1385/2/26)

ایشان به نقش ویژه رسانه در فرهنگ سازی به طور خاص اشاره کردند. رسانه ها ابزار و نهادهای موثر در فرهنگ هر جامعه ای به حساب می آیند و حوزه عمل و فعالیت آنها فرهنگ است. (جایگاه رسانه در مهندسی فرهنگی، farsi.khamenei.ir/others-article)

یکی از اصلی ترین رسانه ها امروزه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی است که مقام معظم رهبری تاکید فراوانی بر استفاده صحیح و کاربردی از فضای مجازی خصوصا در زمینه فرهنگ سازی دارند

نتیجه

از جمله عوامی که موجب سرمایه اجتماعی می شود دینداری و تعهدات فرهنگی است و از جمله فرهنگها فرهنگ اصیل شهادت است که مجموعه ای از باورها و الگوهای هنجاری برخاسته از از جهان بینی اسلامی، فرهنگ عاشورایی و برگرفته از باور دینی که بی تفاوتی نسبت به دیگران را نفی می کند، فرهنگ شهادت به عنوان سرمایه مادی و معنوی در حفظ و حراست از فرهنگ ملی نقش دارد و عامل بقاء و پیشرفت کشور می باشد پس لازم است در جهت ترویج آن گام هایی برداشت مهم ترین راهکارهای ترویج فرهنگ شهادت در بیانات مقام معظم رهبری ذکر گردیده است و از آن جهت که کلام رهبری معظم انقلاب مستند به منابع دینی است این مستندات بررسی گردید. و مشخص شد همه راهکارهای ایشان در این زمینه برگرفته از کلام وحی و کلام یا سیره معصومین علیهم السلام می باشد این راهکارها شامل: 1- زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهدا که در منابع دینی هم سفارش زیادی در این رابطه موجود است و هم سبک و سیره اهل بیت علیهم السلام بر این مسئله اذعان دارد. 2- اسوه نمایی و الگو سازی از شهدا که اهمیت الگوسازی از معرفی پیامبر اکرم(ص) توسط قرآن به عنوان اسوه حسنه و از گفتار و رفتار معصومین به خوبی مشخص میگردد. 3- تکریم و قدردانی از خانواده های شهداء این مسئله هم در روایات متعددی مورد سفارش می باشد و هم در سبک

زندگی معصومین مشخص است. 4- تنظیم و نشر آثار و وصایای شهداء در صدر اسلام نیز رساندن پیام شهداء به گوش دیگران به هر راه ممکنی مورد سفارش بوده است و انجام می‌شده. 5- به کارگیری حداکثری از ظرفیت هنر در ترویج فرهنگ شهادت، از نظر اسلام هنردوستی و هنرآفرینی امری فطری است و باید هنر در خدمت انسان قرار گیرد و شواهد و مثال‌هایی از استفاده هنر برای ترویج فرهنگ اسلام حتی ترویج فرهنگ شهادت در تاریخ موجود است. 6- به کارگیری حداکثری از ظرفیت رسانه در ترویج فرهنگ شهادت؛ در صدر اسلام از رسانه‌های کلامی و رسانه‌های نوشتاری در ترویج فرهنگ استفاده می‌شده است و شواهد آن در تاریخ قابل رویت است.

فهرست منابع

- 1- شریعتی، علی (1361)، حسین وارث آدم و بحثی راجع به شهید، تهران، نشر قلم
- 2- صحیفه الرضا(ع)، ص 92
- 3- طوسی، 1407، ج 1، ص 465
- 4- فرهنگ مطالعه و نگرش در اسلام، محمود اردکانی بهبانی، ص 192، قم، دارالموده، ج 1، 1385
- 5- کریمی، ی 1375، روانشناسی اجتماعی تعلیم و تربیت، تهران نشر ویرایش
- 6- کلینی، محمدبن یعقوب، 407هـ، الکافی
- 7- مجلسی، محمدباقر، بهارالانوار، ج 4، ص 36
- 8- مقاله روح های آسمانی (بررسی تطبیقی اندیشه امام خمینی و مولوی درباره شهید، حسن خلجی